

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 21.10.2008, sp. zn. 25 Cdo 3053/2006, ECLI:CZ:NS:2008:25.CDO.3053.2006.1

Číslo: 84/2009

Právní věta: Smluvní ujednání o povinnosti vypůjčitele zaplatit půjčiteli hodnotu předmětu výpůjčky v případě jeho ztráty (nevrácení) není neplatné pro rozpor se zákonem (§ 39 obč. zák.).

Soud: Nejvyšší soud

Datum rozhodnutí: 21.10.2008

Spisová značka: 25 Cdo 3053/2006

Číslo rozhodnutí: 84

Číslo sešitu: 8

Typ rozhodnutí: Rozsudek

Hesla:

Předpisy: § 39 odst. 1 předpisu č. 40/1964Sb.
§ 489 odst. 1 předpisu č. 40/1964Sb.
§ 662 odst. 1 předpisu č. 40/1964Sb.

Druh: Rozhodnutí ve věcech občanskoprávních, obchodních a správních

Sbírkový text rozhodnutí:

Žalobkyně (Česká republika) se vůči žalovanému muzeu (dále jen „žalovaný“) domáhala zaplacení 1 564 000 Kč s příslušenstvím s odůvodněním, že žalovaný porušil povinnost vrátit sbírku historických zbraní, kterou si vypůjčil na základě smlouvy o dočasném užívání sbírkových předmětů, a nesplnil ani sjednaný závazek uhradit plnou výši hodnoty vypůjčených exponátů pro případ jejich ztráty.

Okresní soud v Nymburce rozsudkem ze dne 26. 11. 2003 uložil žalované povinnost zaplatit žalobkyni 1 564 000 Kč s 26% úrokem z prodlení od 31. 5. 1998 do zaplacení, ohledně 26% úroku z prodlení z částky 633 000 Kč od 31. 5. 1998 do 30. 5. 1999 žalobu zamítl a rozhodl o náhradě nákladů řízení. Vyšel ze zjištění, že na základě „smlouvy o dočasném užívání sbírkových předmětů“ ze dne 30. 3. 1998 půjčila žalobkyně žalovanému sbírku orientálních zbraní na dobu od 31. 3. 1998 do 30. 5. 1998 s tím, že žalovaný „ručí za exponáty po všech stránkách, odpovídá za jejich vrácení v původním stavu a počtu a v případě ztráty hradí plnou výši finanční hodnoty předmětu“. Historické zbraně byly umístěny do samostatné místnosti výstavních prostor muzea žalovaného v L., jež byly opatřeny patentními zámky, mřížemi přede dveřmi do výstavní místnosti a mřížemi v oknech a brána vjezdu u budovy muzea byla zajištěna řetězem s visacím zámkem. V blíže nezjištěné době od pátku 13. 5. 1998 do neděle 15. 5. 1998 byly předmětné exponáty odcizeny neznámým pachatelem, který přeštipnul visací zámek na vratech u budovy, vypáčil vnější kovové mříže a dvojité okenice a vloupal se do výstavní síně muzea. Protože žalovaný nesplnil smluvní povinnost vrátit předmět výpůjčky, vzniklo žalobkyni podle smlouvy právo na zaplacení částky odpovídající hodnotě sbírky zbraní, jejíž

výše byla mezi účastníky nesporná.

Tento rozsudek byl zrušen usnesením Krajského soudu v Praze ze dne 18. 5. 2004 se závazným právním názorem, že odpovědnost žalovaného za škodu na předmětu výpůjčky, kterou nelze smluvně vyloučit ani jakkoliv modifikovat, je třeba posuzovat podle kogentního ustanovení § 420 odst. 1 obč. zák., neboť smluvní ujednání, které zákonem stanovené podmínky odpovědnosti za škodu vylučuje či zakládá, je absolutně neplatné pro rozpor se zákonem podle § 39 obč. zák. Jestliže se na daný případ nevztahují ustanovení o zvláštní odpovědnosti (§ 421 až § 437 obč. zák.), je třeba posoudit splnění podmínek obecné odpovědnosti za škodu.

O k r e s n í s o u d v Nymburce poté rozsudkem ze dne 13. 12. 2005 žalobu zamítl a rozhodl o náhradě nákladů řízení. Vázán právním názorem odvolacího soudu, že povinnost žalovaného k náhradě škody byla smluvně v rozporu se zákonem, a smlouva o výpůjčce je proto v této části neplatná, a že je třeba jeho odpovědnost posuzovat podle § 420 obč. zák., dospěl k závěru, že „žalovaný ke vzniku škody nepřispěl porušením žádné právní povinnosti“ a smluvní povinnost oznámit neprodleně ztrátu sbírky splnil. Škoda vzniklá na sbírkových předmětech krádeží není v příčinné souvislosti s porušením povinnosti věci vrátit; žalovaný neporušil právní povinnosti v souvislosti s péčí o vypůjčené věci, neboť využil veškerých zajištění, které výstavní prostory umožňovaly (patentní zámky, mříže v oknech a uzamčení brány u vjezdu do budovy muzea), k jinému způsobu zajištění exponátů se smluvně nezavázal a sám půjčitel (žalobkyně) při uzavření smlouvy považoval výstavní prostory za vhodné. Účinnější zajištění, jako např. elektronické zabezpečení a ostraha objektu, nebyla v době realizace výpůjčky natolik běžná, aby se dala podřadit pod zákonnou povinnost péče o vypůjčené výstavní předměty (§ 659 a násl. obč. zák.). Rovněž povinnost pojištění vypůjčených exponátů byla běžně zakládána jen výslovným smluvním ujednáním.

K odvolání žalobkyně K r a j s k ý s o u d v Praze rozsudkem ze dne 30. 5. 2006 rozsudek soudu prvního stupně potvrdil, změnil jej jen ve výroku o náhradě nákladů řízení a rozhodl o náhradě nákladů odvolacího řízení. Vyšel ze skutkového stavu zjištěného soudem prvního stupně a uvedl, že žalovanému se podařilo prokázat, že vznik škody způsobené krádeží historických předmětů nezavinil, neboť vynaložil veškerou péči o tyto vypůjčené věci, kterou lze v dané době a s ohledem na bezpečnostní vybavenost konkrétních výstavních prostor požadovat. Rovněž způsob provedení krádeže svědčí o dostatečné úrovni péče žalovaného o zabezpečení výstavních prostor, kde byla sbírka zbraní umístěna. Odpovědnost žalovaného podle § 420 obč. zák. tedy dána není a na případ nelze aplikovat ani ustanovení § 421 obč. zák., které předpokládá existenci závazkového vztahu, na základě kterého je subjektu, který věc předává, poskytováno určité plnění.

Proti tomuto rozsudku odvolacího soudu podala žalobkyně dovolání, jehož přípustnost dovozuje z ustanovení § 237 odst. 1 písm. b) o. s. ř. a jež odůvodňuje podle § 241a odst. 2 písm. a) a b) o. s. ř. Nesouhlasí s právním závěrem odvolacího soudu o kogentnosti ustanovení § 420 obč. zák. a má za to, že § 661 odst. 1 obč. zák. ani § 420 obč. zák. generálně neznemožňují smluvní ujednání o odpovědnosti za škodu. V rozporu s dobrými mravy by naopak bylo posoudit takové smluvní ujednání o odpovědnosti za škodu způsobenou na předmětu výpůjčky jako neplatné, neboť by to ve svém důsledku stavělo do nerovného postavení smluvní strany (půjčitel poskytuje vypůjčitelovi svůj majetek bez nároku na finanční protiplnění, avšak vypůjčitel není povinen k adekvátní péči o cizí majetek a nenese za takové jednání plnou odpovědnost); proto nic nebránilo účastníkům řízení sjednat si odpovědnost za předmět výpůjčky „nad rámec, jak stanoví příslušná ustanovení obč. zák.“. Žalobkyně dále tvrdí, že věc měla být posuzována podle ustanovení § 421 obč. zák., které nelze vykládat zužujícím způsobem, jak to učinil odvolací soud (že předmětem závazku nutně musí být finanční protiplnění), který pak odkázal na nepoužitelný judikát NS ČSR ze dne 20. 3. 1981, sp. zn. Cz 21/81, když v době jeho vydání občanský zákoník odpovědnost za věc převzatou obecně na základě závazku ještě neupravoval. Žalovaný porušil svou povinnost řádné péče o předmět výpůjčky, již při sepsání smlouvy o výpůjčce si byl vědom ohromné ceny a významu exponátů a také smluvního

ujednání o absolutní odpovědnosti za předmět výpůjčky, která je na něj kladena. I přesto však nezabezpečil exponáty více než svou stálou výstavu (vlastní cenné sbírky žalovaný pojistil a dokonce elektronicky zabezpečil), a svůj majetek tak chránil daleko lépe s vynaložením větší péče a vyšších nákladů než věci vypůjčené. Žalobkyně je přesvědčena, že kdyby odvolací soud připustil otázku položenou žalobkyní svědkovi D. na jednání před soudem prvního stupně dne 8. 12. 2005 směřující k vyjasnění nikoliv finanční, nýbrž sbírkové hodnoty zbraní, měla by okolnost, že sběratelská hodnota sbírky zbraní byla daleko vyšší, než jejich hodnota finanční, zásadní význam pro právní posouzení, zda žalovaný vyvinul dostatečnou péči o zapůjčený majetek. Navrhuje proto, aby dovolací soud zrušil rozsudek odvolacího soudu a věc mu vrátil k dalšímu řízení.

Ve vyjádření k dovolání žalovaný uvedl, že soudy obou stupňů úplně a objektivně zjistily skutkový stav věci a správně interpretovaly příslušná ustanovení občanského zákoníku o odpovědnosti za škodu. Ustanovení § 420 obč. zák. je právní normou kogentní povahy, vylučující odlišnou smluvní úpravu předpokladů odpovědnosti za škodu. Skutkový stav nelze posuzovat podle § 421 obč. zák., jak nesprávně namítá dovolatel, neboť toto ustanovení dopadá na případy, kdy subjektu, který předává věc druhé straně, musí být vždy poskytováno určité plnění a navíc sbírkové předměty zapůjčené žalobkyní žalovanému skutečně nelze považovat za věc, jež by měla být předmětem jejich závazku ve smyslu § 421 obč. zák. (judikát Nejvyššího soudu ze dne 20. 3. 1981, sp. zn. Cz 21/81, se sice skutečně týká předchozí právní úpravy, pro posuzovanou věc je však použitelný). V důsledku chaotického přístupu zaměstnanců žalobkyně nedošlo podle žalovaného k tomu, aby po něm byla požadována vyšší forma zabezpečení výstavních prostor nebo pojištění exponátů; avšak tyto okolnosti nelze dodatečně přičítat k tíži žalovaného, který neporušil žádnou smluvní ani zákonnou povinnost. Ani tvrzení žalobkyně o vadě řízení není správné, neboť kladná odpověď svědka na otázku týkající se sbírkové hodnoty předmětu výpůjčky by nemohla mít pro posouzení věci jakýkoli podstatnější význam, když předmětem žaloby byla „finanční“, nikoliv sbírková hodnota odcizených předmětů. Navrhuje proto, aby dovolací soud dovolání žalobce zamítl a přiznal mu náhradu nákladů dovolacího řízení.

N e j v y š š í s o u d jako soud dovolací (§ 10a o. s. ř.) po zjištění, že dovolání bylo proti pravomocnému rozsudku odvolacího soudu podáno oprávněnou osobou (účastníkem řízení) ve lhůtě uvedené v ustanovení § 240 odst. 1 o. s. ř., dospěl k závěru, že dovolání, které je přípustné podle ustanovení § 237 odst. 1 písm. b) o. s. ř., je důvodné. Zrušil proto rozhodnutí soudů obou stupňů a věc vrátil soudu prvního stupně k dalšímu řízení.

Z o d ů v o d n ě n í :

Nesprávné právní posouzení věci, které dovolatelka uplatňuje jako důvod dovolání (§ 241a odst. 2 písm. b/ o. s. ř.), může spočívat v tom, že odvolací soud věc posoudil podle nesprávného právního předpisu, nebo že správně použitý právní předpis nesprávně vyložil, případně jej na zjištěný skutkový stav věci nesprávně aplikoval.

V posuzované věci jde o spornou otázku, zda žalovaný vypůjčitel má povinnost zaplatit žalobkyni (půjčitelu) částku odpovídající hodnotě sbírky historických zbraní, kterou převzal na základě smlouvy o výpůjčce, v důsledku jejího odcizení předmět výpůjčky nevrátil, přičemž se brání i platební povinnosti, k níž se smluvně zavázal. Není přitom sporu o tom, že žalovaný na základě smlouvy o výpůjčce ze dne 30. 3. 1998 převzal historicky cennou sbírku zbraní a zavázal se ji vrátit do určitého data s tím, že „ručí za exponáty po všech stránkách, odpovídá za jejich vrácení v původním stavu a počtu a v případě ztráty hradí plnou výši finanční hodnoty předmětu“ (skutková zjištění v tomto směru dovolatelka nezpochybňuje, a jejich správnost proto nepodléhá dovolacímu přezkumu). V dovolacím řízení je tak nutno vyřešit právní otázku, zda popsání smluvní ujednání zakládá povinnost žalovaného vypůjčitele k plnění náhrady hodnoty věcí, které nebyl schopen po skončení výpůjčky vrátit půjčitelu (žalobkyni).

Podle § 659 obč. zák. smlouvou o výpůjčce vznikne vypůjčitelovi právo věc po dohodnutou dobu bezplatně užívat.

Podle § 661 odst. 1 obč. zák. vypůjčitel je oprávněn užívat věc řádně a v souladu s účelem, který byl ve smlouvě dohodnut nebo kterému obvykle slouží; je povinen chránit ji před poškozením, ztrátou nebo zničením.

Podle § 662 odst. 1 obč. zák. vypůjčitel je povinen věc vrátit, jakmile ji nepotřebuje, nejpozději však do konce stanovené doby zapůjčení.

Z uvedené úpravy vyplývá, že podstatnými náležitostmi smlouvy o výpůjčce je ujednání o tom, jakou věc a po jakou dobu je vypůjčitel oprávněn bezplatně užívat. Protože zákon výslovně vypůjčitelovi ukládá, aby se o předmět výpůjčky náležitě staral, tj. pečoval o něj tak, aby půjčitel neutrpěl majetkovou újmu, lze přisvědčit odvolacímu soudu v tom, že část smluvního ujednání ve smlouvě ze dne 30. 3. 1998 pouze poněkud nadbytečně zdvojuje povinnost vyplývající vypůjčitelovi již přímo ze zákona. Nelze se ale ztotožnit se závěrem, že takovéto smluvní ujednání je v rozporu se zákonem (§ 39 obč. zák.), resp. že kogentní úpravě obecné odpovědnosti za škodu odporuje ujednání o povinnosti vypůjčitele zaplatit půjčitelovi hodnotu předmětu výpůjčky v případě jeho ztráty (nevrácení). Základním pochybením odvolacího soudu v tomto směru je závěr, že právní vztah odpovědnosti za škodu předchází závazkovému vztahu sjednanému přímo v příslušné smlouvě.

Podle § 488 obč. zák. závazkovým vztahem je právní vztah, ze kterého věřiteli vzniká právo na plnění (pohledávka) od dlužníka a dlužníkovi vzniká povinnost splnit závazek.

Podle § 489 obč. zák. závazky vznikají z právních úkonů, zejména ze smluv, jakož i ze způsobené škody, z bezdůvodného obohacení nebo z jiných skutečností uvedených v zákoně.

Obecně lze říci, že závazky, jejichž podstatou je povinnost dlužníka něco dát, konat, něčeho se zdržet nebo něco trpět a oprávnění věřitele to od něj požadovat (§ 494 obč. zák.), podle citovaných ustanovení vznikají v občanskoprávních vztazích především na základě právního úkonu (dvoustranným právním úkonem je i smlouva). Charakter závazku má vedle toho i povinnost k náhradě škody, která se odvíjí buď od porušení právní (např. smluvní) povinnosti či od naplnění právem kvalifikované skutečnosti, již je škodná událost. Jestliže jde o porušení smluvní povinnosti, má závazkový odpovědnostní vztah sekundární charakter, tj. vzniká jako nový závazkový vztah vedle smluvního závazkového vztahu původního.

Pro daný případ je z toho třeba dovodit, že prvotním právním důvodem vzniku povinnosti žalovaného k náhradě hodnoty nevráceného předmětu výpůjčky žalobkyni není odpovědnost za škodu podle § 420 obč. zák., jak dovodil odvolací soud, nýbrž smluvní ujednání účastníků (srov. § 489 obč. zák.), zakotvené ve smlouvě o výpůjčce ze dne 30. 3. 1998. Ujednáním o tom, že v případě ztráty předmětu výpůjčky zaplatí žalovaný vypůjčitel žalobkyni jako vlastníci věcí plnou hodnotu věci, byl mezi účastníky smlouvy v rámci závazkového právního vztahu výpůjčky založen závazek vypůjčitele, z něhož vyplývá půjčitelovi nárok na plnění pro případ porušení povinnosti vrátit předmět výpůjčky. Stejně jako si účastníci smlouvy mohou sjednat zajištění závazků či smluvní pokutu, nebrání jim žádné ustanovení občanského zákoníku, aby si sjednali též způsob řešení situace, kdy nedojde k vrácení předmětu výpůjčky. Zákonná úprava odpovědnosti za škodu takové ujednání nevylučuje, resp. okolnost, že odpovědnostní vztahy se řídí zákonem, aniž by účastníci bez dalšího mohli odpovědnost předem vyloučit, omezit či naopak založit, nezpůsobuje neplatnost smluvního ujednání, jehož smyslem je vypořádat vztahy účastníků smlouvy o výpůjčce. Občanskoprávní odpovědnost za škodu při porušení smluvní povinnosti vrátit vypůjčenou věc nastupuje – podobně jako např. oprávnění půjčitele požadovat vydání věci vlastnickou žalobou podle § 126 obč. zák. – teprve tehdy, neřeší-li smlouva důsledky tohoto porušení a je-li jím zároveň způsobena škoda. Z toho je zřejmé, že

zavázal-li se v dané věci žalovaný k úhradě hodnoty předmětu výpůjčky, dojde-li k jeho ztrátě, je uplatněný nárok po právní stránce nárokem na plnění ze závazkového právního vztahu založeného smlouvou. Je tudíž nadbytečné zabývat se věcí i z hlediska odpovědnosti žalovaného za škodu způsobenou žalobkyní podle § 420 obč. zák., která - při splnění podmínek stanovených v zákoně - vzniká mimosmluvně. I když nesplnění smluvní povinnosti (jakožto porušení právní povinnosti) může být také jedním z předpokladů obecné odpovědnosti za škodu ve smyslu § 420 obč. zák., nepřichází aplikace tohoto ustanovení v úvahu v případě, že na účastníku závazkového právního vztahu je požadováno splnění jeho povinnosti ze smlouvy, tedy jestliže uplatněný nárok na plnění v požadované výši vyplývá přímo ze smluvního závazku (srov. obdobně rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 22. srpna 2001, sp. zn. [25 Cdo 1569/99](#), publikovaný pod C 686 v Souboru civilních rozhodnutí NS, C. H. BECK).

Vzhledem k tomu, že dovolací důvod podle ustanovení § 241a odst. 2 písm. b) o. s. ř. je naplněn, Nejvyšší soud rozsudek odvolacího soudu zrušil (§ 243b odst. 1, část věty za středníkem, o. s. ř.); protože důvody, pro které byl zrušen rozsudek odvolacího soudu, platí i pro rozsudek soudu prvního stupně, byl i tento rozsudek zrušen a věc byla vrácena Okresnímu soudu v Nymburce k dalšímu řízení (§ 243b odst. 2, věta druhá, o. s. ř.).